

**Evald Bundgaard Iversen
Bjarne Ibsen
Eva Berthelsen Schmidt**

..... KORT FORTALT

CIVILSAMFUNDETS BETYDNING FOR LOKAL UDVIKLING I LANDDISTRIKTER

CIVILSAMFUNDETS BETYDNING FOR LOKAL UDVIKLING I LANDDISTRIKTER

Udarbejdet af Evald Bundgaard Iversen, Bjarne Ibsen og Eva Berthelsen Schmidt
Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund,
Institut for Idræt og Biomekanik, Syddansk Universitet

Projektet er støttet af Plan- og Landdistriktsstyrelsens midler til forskning og af de fire deltagende kommuner (Assens, Skive, Tønder og Vordingborg).

Plan- og
Landdistriktsstyrelsen

SKIVEKOMMUNE

ASSENS
KOMMUNE

TØNDER KOMMUNE

VORDINGBORG

KOMMUNE

Vi vil gerne takke kommuner, foreninger og borgere for hjælpen med dataindsamlingen, samt takke ekspertgruppen som har bidraget med kritik og kommentarer i udviklingen af projektets anbefalinger.

Udgivet 2023

ISBN: 978-87-94345-81-1 (trykt version)

ISBN: 978-87-94345-82-8 (pdf)

Forsidefoto: Ib Johansen, 'Stemmingsbillede fra Barløse'

Opsætning: Eva Berthelsen Schmidt

Tryk: Grafisk Center, Odense

Serien Kort Fortalt udgives af Center for Forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Institut for Idræt og Biomekanik, Syddansk Universitet.

Læs mere om vores forskning på:
www.sdu.dk/cisc

INDHOLDSFORTEGNELSE

4 BAGGRUND OG FORMÅL

5 HVAD OMFATTER PROJEKTET?

6 FORMÅLET MED DENNE PUBLIKATION

6 OPSUMMERING AF DE TRE ANALYSER

1. FORENINGERNES BETYDNING FOR LOKAL UDVIKLING I LANDDISTRIKTER | 6

2. BORGERNES BIDRAG OG HOLDNING TIL LOKAL UDVIKLING I LANDDISTRIKTER | 8

3. STUDIER AF 8 LOKALSAMFUND I ASSENS, TØNDER, SKIVE OG VORDINGBORG KOMMUNE | 10

12 TVÆRGÅENDE ANALYSE

HVORDAN BIDRAGER CIVILSAMFUNDET TIL LØSNINGEN AF KOLLEKTIVE OPGAVER I LANDDISTRIKTERNE? | 12

HVILKEN BETYDNING HAR DE POLITISK BESTEMTE RAMMER OG VILKÅR FOR CIVILSAMFUNDET, DE FYSISKE MØDESTEDER SAMT BEBOERNES HOLDNINGER OG RESSOURCER FOR CIVILSAMFUNDETS ROLLE I LANDDISTRIKTER? | 13

HVILKE FORHOLD VED CIVILSAMFUNDET OG RAMMERNE OG VILKÅRENE FOR CIVILSAMFUNDET HAR BETYDNING FOR, AT CIVILSAMFUNDET KAN BIDRAGE TIL LOKAL UDVIKLING OG BÆREDYGTIGHED I LANDDISTRIKTER? | 14

TRE FORSKELLIGE MODELLER FOR CIVILSAMFUNDETS BETYDNING FOR LOKAL UDVIKLING | 16

17 ANBEFALINGER

18 AFRUNDING

19 LITTERATUR

BAGGRUND OG FORMÅL

I et Danmark under forandring med voksende urbanisering, større kommuner, lukning af lokale forretninger og virksomheder samt centralisering af offentlige institutioner inden for politi, domstole, sygehuse og kommunale velfærdsinstitutioner argumenteres der ofte for, at civilsamfundet er en kraft, der kan holde liv i og skabe udvikling i landdistrikterne. Omvendt diskuteres det også, hvilken betydning netop disse tendenser har for civilsamfundet i landdistrikterne.

Dette forskningsprojekt har taget afsæt i den antagelse, at civilsamfundet kan have en positiv betydning for lokal udvikling og bæredygtighed i landdistrikter. Forskningsprojektet har undersøgt, hvor vidt omfanget og karakteren af samspillet mellem civilsamfundet og det omkringliggende samfund kan danne grundlag for, at civilsamfundet kan have en sådan positiv betydning for landdistrikternes udvikling.

CIVILSAMFUNDETS BETYDNING I LAND-DISTRIKTERNE

Udgangspunktet for forskningsprojektet er, at civilsamfundet har stor betydning i landdistrikter og mindre bysamfund (Eriksen, 1996; Svendsen, 2003). Antallet af foreninger, selvejende skoler og velfærdsinstitutioner samt forsamlingshuse og selvejende idrætshaller og kulturfaciliteter er forholdsvis større i landdistrikter end i mere urbaniserede områder (Boje og Ibsen, 2006; Ibsen et al., 2013; Thøgersen, 2012; Forsberg et al., 2017). Desuden deltager en større andel af indbyggerne på landet i frivillige indsatser, bruger flere timer pr. måned på at udføre frivillige indsatser (CFSA, 2020) og deltager gennemsnitligt i et større antal foreninger, end indbyggerne gør i mere urbaniserede områder (Svendsen, 2017).

Civilsamfundets betydning understreges i disse år af visioner om 'politik nedefra', hvor initiativer i højere grad kommer fra borgerne, og hvor kommunale opgaver i højere grad ønskes løst i samarbejde med foreninger og frivillige - under overskrifter som medborgerskab og samskabelse - også i landdistrikterne (Ibsen og Espersen, 2016; Ibsen, 2020). Men spiller civilsamfundet den samme centrale rolle for lokalsamfundets udvikling i landdistrikter nu og fremover, som det gjorde gennem det meste af 1900-tallet?

Flere tendenser udfordrer. For det første er antallet af virksomheder og offentlige institutioner reduceret stærkt i de fleste landdistrikter. For det andet er befolkningssammensætningen i de enkelte landdistrikter i dag mindre homogen, end den var tidligere, da de fleste beboere var vokset op i lokalsamfundet og var beskæftiget i landbruget eller på andre lokale arbejdspladser. For det tredje er borgerne på landet i dag mindre afhængige af hinanden og de lokale arbejdspladser, institutioner og foreninger, end de var tidligere. Venskaber er i mindre grad lokale, færre arbejder i det lokalsamfund, de bor i, og de fleste indkøb finder sted i forretninger, der er beliggende udenfor lokalsamfundet eller online i nationale og internationale webbutikker. For det fjerde er antallet af kommuner reduceret til en tiendedel i forhold til antallet i slutningen af 1960'erne. Tidligere var de lokale foreninger meget tættere på kommunalpolitikere og den kommunale forvaltning.

PROBLEMSTILLINGEN, DER BEHANDLES I PROJEKTET

Forskningsprojektet tager afsæt i den oven for skitserede udvikling og bygger dermed på en antagelse om, at civilsamfundet i samspil med den offentlige sektor (især kommunen) kan have en særlig betydning for erhvervsliv, bosætning og institutionsudvikling i landdistrikter, men at den betydning, som civilsamfundet ender med at have, også er under indflydelse af vilkårene og rammerne for civilsamfundet. Den overordnede problemstilling for forskningsprojektet er:

Under hvilke former og vilkår kan civilsamfundet - under nye samfundsmæssige betingelser - fremme lokal udvikling og bæredygtighed i landdistrikter?

Denne overordnede problemstilling besvares gennem følgende mere konkrete spørgsmål:

1. Hvordan bidrager civilsamfundet til løsningen af kollektive opgaver i landdistrikter - alene og i samarbejde med offentlige institutioner og private virksomheder?

2. Hvilken betydning har de politisk bestemte rammer og vilkår for civilsamfundet, de fysiske mødesteder samt beboernes holdninger og ressourcer for civilsamfundets rolle i landdistrikter?

3. Hvilke forhold ved civilsamfundet og rammerne og vilkårene for civilsamfundet har betydning for, at civilsamfundet kan bidrage til lokal udvikling og bæredygtighed i landdistrikter?

■ HVAD OMFATTER PROJEKTET?

Projektet 'Civilsamfundets betydning for lokal udvikling i landdistrikter' er støttet af Plan- og Landdistriktsstyrelsens midler til forskning og af de fire deltagende kommuner (Assens, Skive, Tønder og Vordingborg). Projektet omfatter tre selvstændige undersøgelser på tværs af de fire kommuner, som tilsammen skal besvare projektets problemstillinger.

For det første en spørgeskemaundersøgelse af foreninger i de fire kommuner. Undersøgelsen belyser foreningernes involvering i lokalsamfundet. Både foreningernes konkrete deltagelse i aktiviteter, opgaver og initiativer, og deres holdning til at engagere sig i lokalsamfundet. Undersøgelsen blev gennemført i maj 2022, og spørgeskemaet blev sendt til 1415 foreninger, hvoraf 46 pct. besvarede skemaet helt eller delvist.

For det andet en spørgeskemaundersøgelse i de fire kommuner af borgernes deltagelse i aktiviteter og opgaver i det lokalsamfund, de bor i; hvad de er villige til at engagere sig i; samt deres holdning til og vurdering af lokalsamfundet. Denne undersøgelse blev gennemført fra midten af november 2022 til midten af december 2022, og blev sendt til 28.814 borgere (15 år+) i de fire kommuner, hvoraf ca. 23 pct. af borgerne besvarede hele eller dele af spørgeskemaet.

Den sidste undersøgelse består af 40 kvalitative interviews i otte lokalsamfund – to i hver af følgende kommuner: Assens (Sandager-Salbrovad-Barløse og Jordløse), Skive (Thise og Rødding), Tønder (Visby og Højer) samt i Vordingborg (Mern og Jungshoved). Disse områder er udvalgt i et samarbejde med de fire kommuner som eksempler på lokalsamfund, hvor civilsamfundet i samarbejde med kommunen og/eller private virksomheder har bidraget til lokal udvikling, fx oprettelse eller bevarelse af en lokal dagligvareforretning, etablering eller drift af kultur- og fritidsaktiviteter, etablering og/eller drift af et lokalt samlingssted, etablering af et initiativrigt udviklingsråd, udvikling af et rekreativt udeområde mv.

Der kan læses mere om alle delundersøgelserne i rapportererne 'Foreningslivets engagement i lokal udvikling i landdistrikter' af Ibsen og Iversen (2022), 'Borgernes bidrag og holdning til lokal udvikling i landdistrikter' af Berthelsen Schmidt, Iversen og Ibsen (2023) samt i 'Civilsamfundets betydning for lokal udvikling i landdistrikter' af Iversen, Ibsen og Berthelsen Schmidt (2023).

Foto: Rikke Schultz

>>> Med civilsamfundet forstår vi i denne sammenhæng: '*... en sfære af samfundet, hvor borgere med fælles interesser slutter sig sammen og udøver deres demokratiske rettigheder (...). Civilsamfundet repræsenterer på den ene side organisationer og foreninger (...). På den anden side inkluderer civilsamfundet også de mere uformelle ikke-organisatoriske former for sociale, politiske og kulturelle aktiviteter, for så vidt de finder sted i den offentlige sfære'* (Boje 2017: 44).

FORMÅLET MED DENNE PUBLIKATION

Det er centralt for projektet, at resultaterne formidles til så mange interessenter som muligt. Formålet med denne publikation er derfor at samle op på de væsentligste resultater fra de to spørgeskemaundersøgelser og studierne af de otte lokalsamfund og dermed give et overblik over de samlede resultater af forskningsprojektet. Derudover præsenterer vi anbefalinger rettet mod de tre niveauer, som vi især har haft fokus på, og hvor hhv. kommuner, civilsamfundet og borgerne kan gøre en forskel for at forbedre civilsamfundets muligheder for at understøtte den lokale udvikling.

I de følgende afsnit gives en kort opsummering af de tre delundersøgelser, hvorefter den tværgående analyse præsenteres, og til sidst runder vi publikationen af med 13 konkrete anbefalinger.

OPSUMMERING AF DE TRE ANALYSER

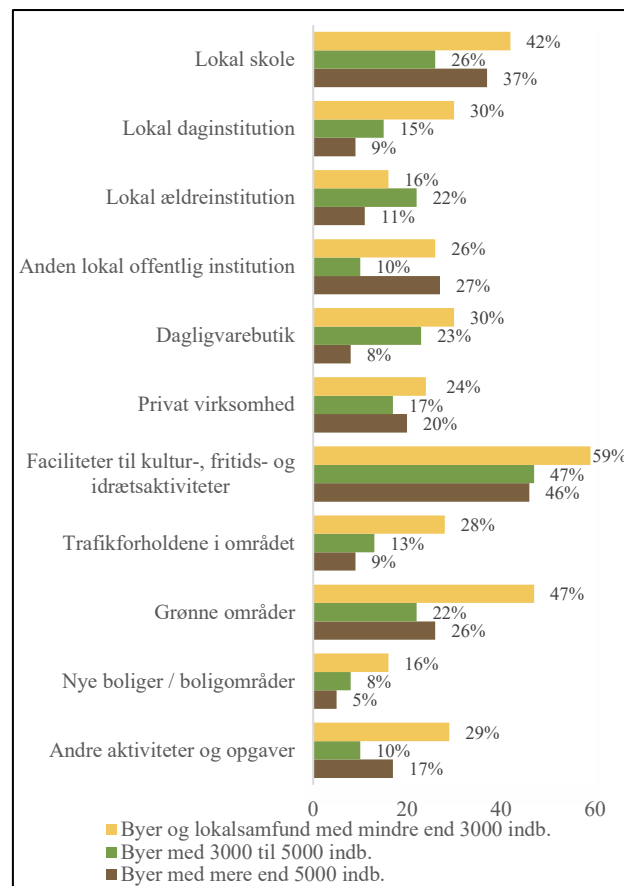
1. FORENINGERNES BETYDNING FOR LOKAL UDVIKLING I LANDDISTRIKTER

Denne delundersøgelse indeholder en analyse af foreningslivets rolle i lokalsamfundet. For det første ved at undersøge lokalsamfundets betydning for foreningerne, deres involvering i og samarbejde med lokale institutioner, andre foreninger og virksomheder. For det andet analyseres forskelle og ligheder i foreningernes holdning til og konkrete involvering i lokalsamfundet på tværs af fire forskellige kommunale kontekster mellem typer af foreninger og mellem foreninger tilhørende små og store lokalsamfund. For det tredje analyseres det, hvilke forhold og foreningskarakteristika, der i særlig grad har betydning for foreningernes involvering i lokalsamfundet.

Lokalsamfundets betydning for foreningerne er kompleks og varieret. En betydelig del af foreningerne værdsætter deres tilknytning til lokalsamfundet, som den enkelte forening er en del af, og stræber efter synlighed og medlemsrekruttering på lokalt niveau. I forhold til dette tillægges det mindre betydning at deltage i lokale møder om lokalsamfundet, det generelle bidrag til lokalsamfundets udvikling

samt at samarbejde med andre foreninger og institutioner om lokalsamfundets udvikling.

Foreningernes involvering i lokalsamfundet kommer særligt til udtryk ved, at foreningerne, inden for de seneste fem år forud for spørgeskemaets bevarelse, i særlig grad havde deltaget i aktiviteter, opgaver eller initiativer for at støtte og udvikle faciliteter til kultur-, idræts- og fritidsaktiviteter, den lokale skole og grønne områder (se figur 1). Yderligere finder vi også, at det for foreningerne er meget almindeligt at samarbejde med den kommunale forvaltning, andre foreninger samt faciliteter som idrætshaller eller forsamlingshuse i lokalsamfundet.

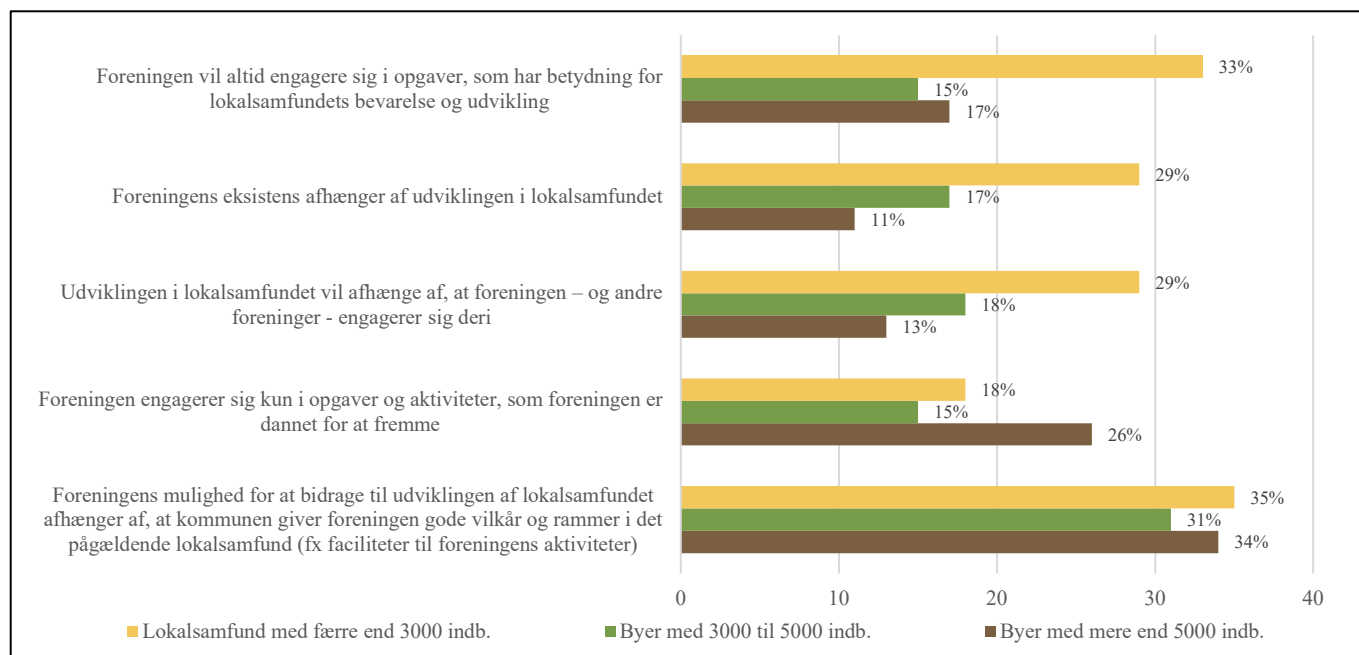
Figur 1. Andel af foreningerne, der inden for de seneste fem år har deltaget i aktiviteter, opgaver og initiativer, der har som formål at støtte og udvikle aktiviteter, institutioner eller virksomheder i lokalsamfundet – opdelt på lokalsamfund efter deres størrelse (pct.).

Foreningerne blev også spurgt om deres holdning til at deltage i udviklingen af lokalsamfundet ved at forholde sig til seks udsagn derom. Mere end halvdelen er positive over for at bidrage til udviklingen af det lokalsamfund, foreningen er en del af, og ligeså mange mener også, at lokalsamfundets udvikling bl.a. vil afhænge af, at foreningerne engagerer sig deri, samt at foreningernes mulighed for at bidrage til lokalsamfundets udvikling afhænger af de vilkår, kommunerne giver foreningerne (se figur 2). Samtidig ønsker mange foreninger at fokusere på opgaver og aktiviteter, der direkte fremmer foreningens formål.

Når det kommer til foreningernes vilje til at engagere sig i lokalsamfundets udvikling i fremtiden, varierer interessen derfor. Lokale faciliteter til kultur-, fritids- og idrætsaktiviteter er blandt de mest populære områder, hvor lidt færre vil engagere sig i den lokale skole og i grønne områder i lokalsamfundet. Den laveste vilje til at engagere sig i lokale forhold findes i forhold til den lokale dagligvarebutik, lokale private virksomheder og nye boliger.

De statistiske analyser viser, at mulige forskelle i den kommunale kontekst, dvs. mellem kommunerne, spiller en relativ lille rolle som forklaring på forskellene i foreningernes engagement i lokalsamfundet. Det gælder både den konkrete deltagelse i forskellige opgaver og aktiviteter og viljen til at engagere sig i lokalsamfundets udvikling i fremtiden, hvis det bliver aktuelt. Foreningstypen spiller på alle områder en afgørende rolle, hvor især 'Lokalråd' har en større sandsynlighed for at deltage i støtte og udvikling af lokalsamfundet, end de øvrige foreningstyper har. Lokalsamfundets størrelse, hvor foreningen hører til (se figur 1), foreningernes størrelse samt foreningernes interesseområde er også betydningsfulde faktorer, mens faktorer som lønnede medarbejdere, den offentlige støttes andel af foreningens indtægter og medlemmernes og de frivilliges bopæl har mindre indflydelse på engagementet.

Sammenfattende tyder resultaterne på, at foreninger er aktive aktører i lokalsamfundet, men hvor meget de engagerer sig og hvor de engagerer sig varierer, og det skyldes en kombination af organisatoriske og kontekstuelle faktorer.

Figur 2. Foreningernes holdning til at involvere sig i bevarelsen og udviklingen af det lokalsamfund, som foreningen primært hører til i. Andel af foreninger som er helt enige i udsagnene opdelt på lokalsamfund efter deres størrelse (pct.)

2. BORGERNES BIDRAG OG HOLDNING TIL LOKAL UDVIKLING I LANDDISTRIKTER

Delanalysen af borgernes bidrag og holdning til lokal udvikling i landdistrikter indeholder en analyse af forskelle og ligheder i borgernes deltagelse i civilsamfundet samt deres holdning til at involvere sig i udviklingen i lokalsamfundet i det landdistrikt, hvor de bor. På samme vis, som i forrige delanalyse, skelnes der mellem små og store lokalsamfund. Slutteligt ses der på hvilke forhold og borgerkarakteristika, der i særlig grad har betydning for foreningernes involvering i lokalsamfundet.

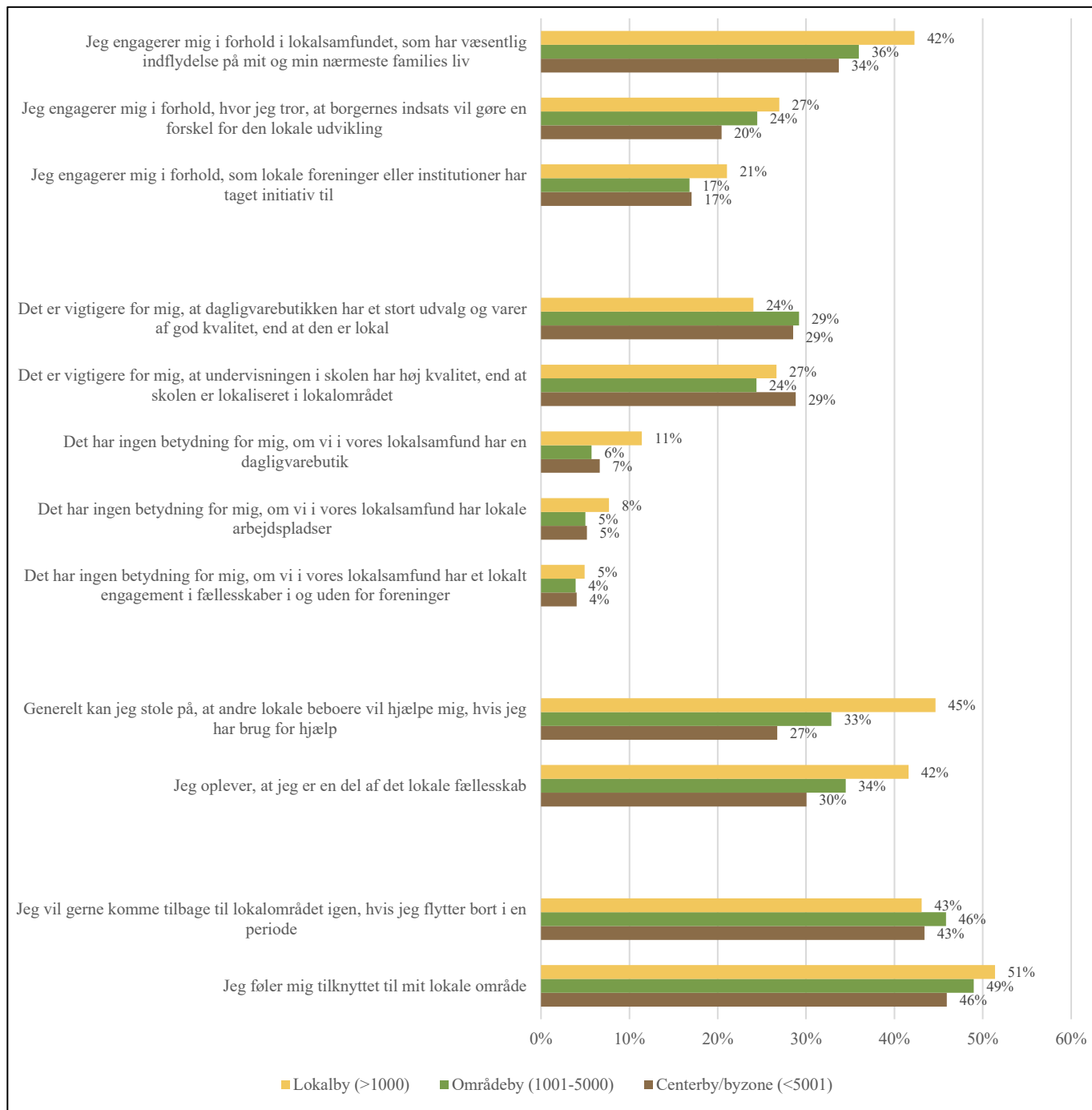
Ser vi på borgernes deltagelse i aktiviteter, opgaver og/eller initiativer i lokalsamfundet, viser analysen, at knap 40 procent af borgerne inden for de seneste tre år forud for undersøgelsens gennemførelse har deltaget i aktiviteter i lokale idrætsforeninger, i faciliteter og i en lokal uformel gruppe, der mødes fysisk om en fælles interesse. Dernæst angiver omkring en tredjedel at have deltaget i aktiviteter i en lokal kirke, i en lokal kultur- og fritidsforening, aftenskole ol., hvor færrest borgere har deltaget i aktiviteter relateret til hhv. en lokal daginstitution, et lokalt plejehjem, en lokal forening for social hjælp og et lokalråd, og kun seks procent har deltaget i andre kommunale råd eller nævn. Der er således store forskelle på, hvor meget borgerne engagerer sig i de forskellige forenings- og institutions typer, og den mest udbredte måde at deltage på er ved at deltage i aktiviteter eller arrangementer og dernæst at deltage i møder og at udføre frivilligt arbejde.

Borgerne udviser generelt en positiv holdning til at engagere sig i forhold i lokalsamfundet, især når det påvirker deres families liv, når borgerne føler at indsatsen er med til at gøre en forskel for den lokale udvikling, og når lokale foreninger eller institutioner tager initiativ. Der er dog forskelle i prioriteringer, hvor over halvdelen anser kvalitet og udvalg i dagligvarebutikken for vigtigere end dens lokalitet, og lignende tendenser ses for skolekvalitet kontra lokalitet (se figur 3).

Hvad angår borgernes tilknytning til området, de bor i, så føler en betydelig majoritet af borgerne sig tilknyttet deres lokalsamfund og udtrykker en vilje til at vende tilbage, hvis de flytter midlertidigt væk, samt at det lokale fællesskab og tilliden borgerne imellem er udbredt (se figur 3). Hvis det bliver aktuelt, viser undersøgelsen yderligere, at borgerne - på tværs af de fire kommuner - primært er villige til at engagere sig i større tiltag, ideer eller planer for udviklingen af lokalsamfundet inden for energiforsyning, trafikforhold, grønne områder og biodiversitet, lokal dagligvarebutik og lokal facilitet til kultur-, fritids- og idrætsaktiviteter.

Analyserne af variationer i borgernes deltagelse i aktiviteter og opgaver i lokalsamfundet samt deres holdning til lokalsamfundet indikerer, at lokalsamfundets størrelse spiller en væsentlig rolle med et større engagement blandt borgere i mindre lokalsamfund (færre end 1000 indbyggere) sammenlignet med mellemstore (1001-5000 indbyggere) og store lokalsamfund (over 5000 indbyggere).

Alder er også en væsentlig faktor. Jo ældre den enkelte borger er, jo mere sandsynligt er det, at pågældende ser positivt på lokalsamfundet og dets muligheder. Det gælder dog ikke for deltagelse i aktivitet i den lokale skole, den lokale daginstitution og den lokale idrætsforening, som det især er den yngre del af borgerne, der deltager i.

Figur 3. Borgernes holdning til deres lokalsamfund og at engagere sig deri, opdelt efter størrelsen af det lokalsamfund, de bor i. Andel som er 'helt enig' i udsagnet (pct.).

3. STUDIER AF 8 LOKALSAMFUND I ASSENS, TØNDER, SKIVE OG VORDINGBORG KOMMUNE

I delanalysen omkring de 8 lokalsamfund, der har mellem 343 og 1491 indbyggere, er der indsamlet materiale om og foretaget 40 interviews med udvalgte borgere om, hvordan forskellige lokale forhold har betydning for om civilsamfundet kan bidrage til den lokale udvikling. Udover interviewene er der anvendt kommunale beskrivelser og statistikker, samtaler med kommunale embedsfolk, hjemmesider på internettet samt Danmarks Statistik i forhold til at beskrive de otte lokalsamfund samt befolkningsudviklingen.

Analysen undersøger tilgængeligheden af den private og offentlige service i lokalsamfundet, hvilke opgaver civilsamfundet bidrager til at løse lokalt, hvilken rolle civilsamfundet spiller for udbuddet af (sociale) aktiviteter, mødesteder og erhvervsliv, samt hvilken rolle kommunen og samarbejdet med kommunen spiller for lokalsamfundet. Interviewene har resulteret i indsigter om fire forhold tværs af de otte lokalsamfund:

Privat og offentlig service

Det er et fællestræk for lokalsamfundene, at de er ramt af den overordnede demografiske og strukturelle udvikling mod færre indbyggere og forholdsvis flere ældre. Det har haft betydning for såvel den offentlige som den private service, og i alle otte lokalsamfund er der udfordringer med at holde liv i såvel den offentlige som den private service. I nogle af lokalsamfundene er det, bl.a. gennem frivillige indsatser og investeringer af lokalbefolkningen, lykkedes at holde gang i en lokal dagligvarebutik, ligesom der også er lokalsamfund, hvor der fortsat er erhvervsliv. Såvel dagligvarebutik som erhvervsliv skønnes af de fleste at være meget væsentlige for lokalsamfundet. På tværs af områderne er det imidlertid erfaringen, at der er færre institutioner og virksomheder, end for bare et årti siden, hvilket påvirker den sociale trivsel. I stort set alle lokalsamfund har civilsamfundet derfor forsøgt at bevare de sociale mødesteder og opretholdelsen af det sociale liv gennem aktiviteter i eksempelvis den nedlagte skole eller lokalsamfundets forsamlingshus.

>>> 'Folk kommer jo her for at møde andre, snakke med mig og medarbejderne, og møde naboen. Og nu når skolen lukker, så er vi næsten det eneste sted, hvor man sådan mødes' (Butiksleder i en lokal dagligvarebutik).

Foto: Rikke Schultz – Årets bypynt i Jordløse 2023 er musikinstrumenter under sloganet '... det spiller i Jordløse'

Foto: Johannes Bundgaard Iversen - Pometet er en æblegenbank der er en del af 'Æblets by' satsningen i Rødding.

Civilsamfundets karakter

Civilsamfundet i de 8 lokalsamfund udviser forskelligartede karakteristika, der afspejler det lokale engagement og fællesskab. Det er imidlertid indtrykket, at det er en ret traditionel organisering af civilsamfundet, hvor en stor del af foreningslivet er præget af aktivitetsforeninger med en traditionel struktur. Selv om der er eksempler på, at foreningerne mest har fokus på egne mål og aktiviteter, er det et kendetegn på tværs af de otte lokalsamfund, at mange foreninger er villige til at involvere sig i tiltag, der kommer lokalsamfundet bredt til gavn.

Der er eksempelvis en selvforståelse, at man i Visby kan noget særligt, og der er en fortælling om, at man klarer sig i Visby på trods af, at skolen er lukket. Den lokale udviklingsplan i Visby citerer således:

>>> '...opfatter sig selv som et gammelt landsbysamfund med tradition for stærke fællesskaber og nytænkende indbyggere'.

Ligeledes gælder det for de fleste af de undersøgte lokalsamfund, at der er etableret et velfungerende lokalråd, der i særlig grad har fokus på lokalsamfundets udvikling. Selv om der er forsøg på at involvere nye tilflyttere, er det også kendetegnende, at det ofte er en ret afgrænset flok af frivillige, der går igen på kryds og tværs af det lokale foreningsliv.

Civilsamfundets involvering

Det er et kendetegn på tværs af de otte lokalsamfund, at det er nødvendigt med lokalt engagement og initiativ, hvis fremtiden for lokalsamfundet skal sikres. Det handler i mange tilfælde om at være aktivt opsøgende i forhold til kommune og politikere, men det handler også om at være aktiv i forhold til at søge midler til projekter fra puljer og fonde.

Det synes at være afgørende både med personer i civilsamfundet, der kender til, hvordan et godt samarbejde med kommunen kan etableres og vedligeholdes, og personer, der kan være praktisk udførende på de projekter, som civilsamfundet på forskellig vis er involveret i (f.eks. velkomstordninger for tilflyttere, vedligeholdelse af fysiske rammer i skoler og haller). I flere tilfælde er det lokalrådene, der er i centrum for denne type af indsatser, og de fungerer derfor

som vigtige bindeled mellem borgerne og kommunen. Selvom civilsamfundet i de otte lokalsamfund mange steder trækker et stort læs, særligt i forhold til aktiviteter, er der relativt få eksempler på, at civilsamfundet evner eller ønsker at overtage tungere driftsopgaver fra kommunen, når denne beslutter sig for at reducere den offentlige service på forskellig vis.

>>> Jungshoved Lokalforum, varetager eksempelvis opgaver, som de fleste andre steder varetages af det offentlige. Lokalforummet har efter nedlæggelsen af den kollektive trafik til området taget initiativ til at oprette transport til Præstø af borgere, som ikke har bil eller på anden måde kan komme til byen. Det er en bus, som kommunen ejer, med plads til 9 personer, som frivillige står for at køre. Det koster 10 kr. pr. tur at benytte bussen.

Den kommunale politik for lokalsamfundene

Kommunerne er i alle otte lokalsamfund involveret på forskellig vis i samspil med civilsamfundet, men enkelte fællestræk går igen. Kommunerne har medarbejdere, hvis opgave det er at have et særligt fokus på lokalsamfundene på landet, og der er i de fleste tilfælde en struktureret og fortløbende dialog mellem kommunen og lokalsamfundet. Hertil oplever informanterne generelt en stigende opmærksomhed fra kommunen, hvilket er blevet formaliseret gennem adgang til midler og deltagelse i kommunale arrangementer. Ofte involverer det særligt et lokalråd, som varetager lokalsamfundets bredere interesser.

Den øgede opmærksomhed er positivt modtaget, men der er også udfordringer i den stigende dialog, der kan tage tid og ressourcer fra lokale opgaver. Derudover varierer oplevelsen af kommunens prioritering, hvor nogle lokalområder føler sig understøttet, mens andre mærker en vis resignation og en opfattelse af lavere prioritet.

Enkelte af de interviewede giver udtryk for, at de oplever, at kommunen har en decideret strategi for lokalsamfundet, og der er flere eksempler på, at de lokale kræfter gerne så en nærmere dialog og koordinering mellem kommunen og lokalrådet.

■ TVÆRGÅENDE ANALYSE

I dette afsnit følger vi op på de to kvantitative undersøgelser og analyserne af de otte lokalsamfund i en tværgående besvarelse af de rejste forskningsspørgsmål. Nedenstående tværgående analyser leder frem til en række anbefalinger til, hvor og hvordan stat, kommune, foreninger og borgere kan understøtte civilsamfundets betydning for den lokale udvikling.

HVORDAN BIDRAGER CIVILSAMFUNDET TIL LØSNINGEN AF KOLLEKTIVE OPGAVER I LANDDISTRIKTERNE?

I belysningen af civilsamfundets rolle for den lokale udvikling i landdistrikterne identificeres to perspektiver, man kan anskue deres bidrag på. På den ene side har civilsamfundet i begrænset grad formået at modvirke strukturelle udfordringer som en aldrende befolkning, institutions-, erhvervs- og butikslukninger samt faldende indbyggertal. På den anden side fremgår det tydeligt af undersøgelsen, at der er en betydelig (vel)vilje til at yde et markant bidrag til udviklingen ved sikringen af vedligeholdelsen af arrangementer og fællesskaber i landdistrikter, men også ved at tage ansvar for, at en række fysiske rammer fortsat kan findes lokalt.

Undersøgelserne af foreninger og borgere viser, at civilsamfundet engagerer sig i løsningen af kollektive opgaver med betydelig villighed, især i de mindre lokalsamfund. Interessant er de markante forskelle mellem foreningers og borgeres villighed til at bidrage til den lokale udvikling på tværs af de relativt små forskelle i by størrelse. Spændet varierer fra under 1000 indbygger til over 5000 indbyggere, men de største byer er langt fra store byer, idet Assens og Tønder begge har omkring 6-7.000 indbyggere, Vordingborg lidt større med 12.000 indbyggere og Skive størst med 20.000 indbyggere. Det kunne på den baggrund være interessant at se nærmere på, om der ville være yderligere variationer i større byer.

Ud over at civilsamfundet i alle otte lokalsamfund er helt afgørende for en række af de tilbud, der tilbydes i lokalsamfundet, illustrerer eksempler også, hvordan civilsamfundet bidrager til at løse kollektive opgaver som vedligehold af grønne områder, frivillig buskørsel og butiksdrevne initiativer. På trods af dette engagement er der dog

få eksempler i det empiriske materiale på, at civilsamfundet formår at overtage større opgaver, som er lukket som følge af de seneste årtiers strukturtilpasninger. I de undersøgte landdistrikter er der f.eks. ingen eksempler på, at privatskoler på lang sigt har evnet at overtage opgaven, når folkeskolen er lukket, som set i Jordløse, hvor en privatskole eksisterede i en periode, efter at den lokale folkeskole ophørte i 2003, men privatskolen lukkede i 2020.

Eksemplerne på de institutioner, der formår at forsætte driften, er ofte knyttet til, at de lykkes med at tiltrække børn fra andre, nærliggende landsbyer. I Thise lykkes det eksempelvis at bevare den lokale skole, fordi 40 % af dets elever kommer fra andre lokalsamfund. Andre eksempler ses i Jordløse og Visby, hvor der på baggrund af nogle gode tilbud er opstået hhv. en privat børnehave og en daginstitution, som også har held med at tiltrække børn fra andre områder. Det synes netop at være, når landsbyen får udviklet så gode tilbud, at de er i stand til at tiltrække aktivitet fra andre landsbyer, at de bæredygtige løsninger opstår.

Endelig er lokale dagligvarebutikker i flere lokalsamfund lukket, og materialet viser både eksempler på, hvor civilsamfundet ikke har formået at understøtte opretholdelsen af en dagligvarebutik og eksempler på, hvordan det er lykkedes ved hjælp af frivillig arbejdskraft og indskud af kapital. Der er dermed en ganske stor forskellighed på tværs af lokalsamfundene, hvor Visby og Thise har lykkedes med at holde gang i den lokale købmandsbutik gennem stor lokal opbakning, mens den lokale brugs lukkede i Sandager-Salbrovad-Barløse på grund af manglende opbakning til at handle i den. I Mern bidrog en lokal indsamling til, at den lokale købmand klarede en periode med store energipriser i 2022 uden for store underskud.

I såvel tilfældet med skolerne som i tilfældet med butikkerne er det værd at bemærke, at borgernes svar i spørgeskemaundersøgelsen viser, at en betydelig del af borgerne i landdistrikterne mener, at skolens eller butikkens kvalitet er vigtigere, end at den er lokal. Samtidig bekræfter flere af landdistrikterne tendensen til, at de primært fungerer som bosteder, mens folk så pendler til job, skole og fritidsinteresser. Dermed er der en risiko for, at den sociale sammenhængskraft i lokalsamfundene svækkes, hvilket potentielt kan påvirke civilsamfundets evne til at håndtere kollektive opgaver i landdistrikterne i de kommende årtier.

Foto: Visby Lokalråd – 'Min Købmand i Visby er reddet af lokale indskud og frivillige kræfter'.

HVILKEN BETYDNING HAR DE POLITISK BESTEMTE RAMMER OG VILKÅR FOR CIVILSAMFUNDET, DE FYSISKE MØDESTEDER SAMT BEBOERNES HOLDNINGER OG RESSOURCER FOR CIVILSAMFUNDETS ROLLE I LAND-DISTRIKTER?

I alle fire kommuner viser studierne af lokalsamfundene, at der er veletablerede kommunale strukturer for lokal inddragelse. Den organisatoriske enhed, der står for den lokale inddragelse, har på tværs af kommunerne en tæt dialog med kommunen omkring forskellige typer af problemstillinger og lokale udviklingsprojekter. Inddragelsen antager forskellige former, hvor civilsamfundet i nogle tilfælde bliver hørt i forskellige spørgsmål, som kommunen vurderer, har civilsamfundets relevans og interesse. I andre tilfælde deltager civilsamfundet i temadage og begivenheder i kommunen. Selvom dette overvejende opleves positivt, er der er også eksempler på, at involveringen bliver så omfattende, at det risikerer at gå ud over det, mange af lokalrådene betegner som kerneydelsen – at planlægge, koordinere og udføre aktiviteter for borgerne. Fra spørgeskemaundersøgelsen af borgerne ved vi, at der blandt borgerne er en mere forbeholden vurdering af kommunens inddragelse af

lokalsamfundet. Noget kunne dermed tyde på, at kommunerne ikke når bredt ud i lokalsamfundene med deres inddragelse og understøttelse af lokale indsatser.

Der er en dobbelthed at spore i relationen mellem kommunerne og civilsamfundet. På den ene side ønsker flere af de interviewede, at kommunen spiller en mere direkte og involverende rolle i den lokale udvikling. På den anden side understreger nogle af de interviewede vigtigheden af, at udviklingen kommer nedefra, og at motivationen for at være engageret indebærer, at man selv er aktør i de igangsatte initiativer. Flere interviewede udtrykker desuden en oplevelse af, at 'hvis borgerne ikke selv tager initiativet, så sker der (for) lidt'.

Samlet set er det klart, at kommunerne spiller en væsentlig rolle for lokalsamfundene med de beslutninger, der tages i forhold til eksempelvis opretholdelsen af institutioner, den fysiske planlægning og i dialogen med lokalrådene. Kommunerne har således 'musklerne' til at understøtte civilsamfundets muligheder for at bidrage til den lokale udvikling. Dog udfordres kommunerne også af den strukturelle udvikling mod færre indbyggere, højere andel af ældre og en lokalbefolkning, som ikke blot accepterer 'det lokale'. Selvom kommunerne ønsker at støtte udviklingen i lokalsamfundet, fører kommunale beslutninger også ofte til, at det bliver endnu sværere for lokalsamfundet at sikre en bæredygtig udvikling.

Mange af de interviewede udtrykker frustration over beslutninger om lukning og sammenlægning af decentrale velfærdsinstitutioner i de seneste 10-20 år. Omvendt erkender de også behovet for tilpasninger på grund af demografiske ændringer, herunder faldende befolkningstal, færre unge og flere ældre samt øgede krav til kvalitet og et bredt udbud af aktiviteter blandt visse borgergrupper.

Det er tydeligt fra lokalsamfundene, at konstruktive samarbejder mellem landsbyer og kommune trives bedst omkring positive dagsordener, især i forbindelse med mindre projekter. Succesen synes at blive hjulpet positivt på vej af tilstedeværelsen af lokale kompetencer, som kommunen kan samarbejde med for at skabe den rette lokale organisering og understøtte udviklingen, fx ved at der lokalt hentes ressourcer hjem fra fonde og puljer, der kan supplere de kommunale midler. Derimod er det betydeligt mere udfordrende at etablere konstruktive samarbejder om, hvordan lokalsamfundet kan

videreudvikle eller fastholde services, der er truet af lukning. Dog ses der flere eksempler på, at der indledes samarbejde med lokale kræfter om at udfylde nedlagte institutioner med nye aktiviteter. Eksempler findes i Jungshoved og Visby, hvor den fortsatte tilstedeværelse af bygningerne giver mulighed for, at civilsamfundet kan udbyde en række aktiviteter, som har stor betydning for lokalsamfundene. I det hele taget spiller tilstedeværelsen af lokale mødesteder en afgørende rolle på tværs af de otte lokalsamfund. I de tilfælde, hvor den lokale butik og/eller skole er lukket, bliver de tilbageværende mødesteder endnu væsentligere.

Udfordringen for lokalsamfundene er imidlertid at finde den rette balance mellem den strukturelle udvikling og antallet samt størrelsen af de tilbageværende mødesteder. Der er flere eksempler på, at det er svært at fylde nok aktiviteter ind i tidligere institutioners eller foreningers lokaler, hvor behovet ikke længere er det samme. I de fleste tilfælde forsøger man at nytænke benyttelsen af den samlede bygnings-masse uden at reducere omfanget af denne. Men vi møder på tværs af analyserne flere eksempler på udfordringer med at tiltrække tilstrækkeligt med engagement til bestyrelserne og i vedligeholdelsen af mødestederne. Set i det lys kan der være grund til at (gen) overveje omfanget og typen af lokale mødesteder – men at et lokalt mødested er afgørende for civilsamfundets muligheder for at understøtte den lokale udvikling, er en væsentlig konklusion.

HVILKE FORHOLD VED CIVILSAMFUNDET OG RAMMERNE OG VILKÅRENE FOR CIVILSAMFUNDET HAR BETYDNING FOR, AT CIVILSAMFUNDET KAN BIDRAGE TIL LOKAL UDVIKLING OG BÆREDYGTIGHED I LANDDISTRIKTER?

På tværs af de otte lokalsamfund, er der en fælles tendens til faldende indbyggertal fra 2010 til 2023, især med nedgang i andelen af unge (under 30 år) og en stigning i andelen af personer på 60 år eller ældre. Denne demografiske udvikling påvirker civilsamfundets muligheder for at understøtte den lokale udvikling. Således bidrager aktiviteterne og projekterne, som civilsamfundet er involveret i, til at landområderne bliver bedre at bo i, men der er grund til en begrænset optimisme i forhold til, om kommunen og civilsamfundet evner at vende befolkningsudviklingen.

Der anes dog konturerne af, hvilke strukturelle forhold, der gør, at civilsamfundet kan bidrage til den lokale udvikling: En skole gør, at der er et naturligt samlingssted i byen, og at det er muligt at have et fritidsliv for børnene. Hvis der mangler en skole, viser undersøgelserne, at fritidslivet oftest flytter til de områder, hvor børn og unge går i skole. Hvis ikke der er en skole, er det væsentligt, at der er andre mødesteder tilbage, hvor idrætshallen, bygningerne efter en nedlagt skole eller en butik er blandt de mødesteder, der fremhæves som de vigtigste. Der tegner sig også konturerne af, at opretholdelsen af et vist minimum af erhvervsliv er væsentligt, da mange eksempler viser, at erhvervslivet på forskellige vis støtter civilsamfundets virke gennem sponsoratet, lån af materiale og/eller arbejdskraft. Endelig påvirker boligernes standard også lokaludviklingen, idet områder med dårlige boligforhold kan give byerne et trist udtryk og tiltrække personer med sociale udfordringer, der er uden for arbejdsmarkedet, og som dermed ofte har vanskeligt ved at bidrage til at udvikle lokalsamfundet.

Det kan være fristende at konstatere, at meget af dette er forhold, som kommunen bør sørge for er i orden! Men som nævnt sker der i disse år demografiske forandringer, der gør det økonomisk udfordrende for kommunerne at opretholde kvalitetstilbud i landdistrikterne. Dette skyldes både de demografiske forandringer, og at en betydelig del af borgerne i landdistrikterne prioriterer kvaliteten

af skoler og dagligvarer højere end den lokale placering. Dette spejles i lokalsamfundene af, at vi i flere tilfælde ser, at lokale skoler presses af, at flere af borgerne vælger private skoletilbud uden for lokalsamfundet i stedet den lokale folkeskole.

Ud over det store antal aktiviteter, som civilsamfundet bidrager med i lokalsamfundene, viser materialet også eksempler på, at civilsamfundet inddrages som en partner i forskellige projekter, især dem vedrørende fysiske forandringer i lokalsamfundet. Dette kunne være etableringen af en ny multibane, en bypark eller en shelterplads, hvor civilsamfundet også ofte selv er aktivt i forhold til at søge supplerende midler ved puljer og fonde. Et civilsamfund, der evner at indgå i sådanne processer, synes dermed at være en fordel i understøttelsen af den lokale udvikling. En balance, der synes at være udfordrende for kommuner og lokalsamfund at ramme, er balancen mellem på den ene side at samarbejde om noget, der er realistisk og muligt – og samtidig også at skabe samarbejder, der bidrager til at sikre en mere langsigtet overlevelsesmulighed for landsbyerne. Mange af de projekter, vi har mødt i nærværende projekt, er projekter, der bidrager til at gøre lokalområdet mere attraktivt at bo i, og som også i et samarbejde gør det muligt for civilsamfundet at bidrage til udviklingen.

Samtidig finder vi dog også, at der i mange tilfælde er udfordringer med at etablere et samarbejde, der skal bidrage til løsningen af den underliggende strukturelle udfordring: at der bliver flere ældre og færre yngre på landet. Uanset om det lykkes kommunen eller lokale kræfter at omstille udbuddet fra institutioner fra, karikeret skitseret, færre skoler til flere plejehjem, så får også sådan en omstilling betydning for civilsamfundet, idet en række af aktiviteterne i civilsamfundet er fokuseret på aktiviteter rettet mod børn og unge.

Selv i de landsbyer, hvor der har været den umiddelbart mest positive udvikling i forhold til at sikre den langsigtede bæredygtighed – f.eks. Thise med Thise Mejeri som en kæmpe lokal 'driver' og Højer med den store investering, som Tøndermarsk Initiativet har været – er det stadig en udfordring at opretholde det lokale skole- og fritidstilbud. Så på trods af disse positive lokale forandringer, er det endnu ikke lykkedes at skabe en lokal bosætning, der i tilstrækkelig grad har omfattet børnefamilier. Selv i Rødding, hvor Rødding Udviklingsråd har spillet en stor rolle i et forsøg på at skabe nye

institutionelle strukturer, der kan sikre en langsigtet tilstedeværelse af et erhvervsliv, har man ikke lykkedes med at få forholdsmæssigt flere børn og unge i byen.

Projektet viser, at kommuner og civilsamfundet i fællesskab kan skabe en positiv udvikling i lokalsamfundene, men udfordringen med at tiltrække børnefamilier har vi ikke kunnet finde de gode eksempler på løsninger på i dette projekt. På tværs af de otte lokalsamfund går det dog igen, at der gøres forskellige forsøg på at byde tilflyttere velkommen og også invitere dem til at være en del af fællesskabet. Der, hvor det synes at lykkes bedst, er der, hvor der er en tydelig systematik i bestræbelsen, hvor kommunen sørger for, at lokalrådene informeres om tilflyttere, hvorefter lokalrådet aktivt op søger tilflytterne med information om lokalsamfundet og også i nogle tilfælde velkomstgaver. Der findes yderligere eksempler på, at det er en god ide at bryde velkendte sociale mønstre ved at være opmærksom på, at tilflyttere kommer til at sidde sammen med mere etablerede beboere til fester, at opfordre tilflyttere til at engagere sig i de frivillige fællesskaber og også 'turde' hurtigt at invitere dem ind i forskellige bestyrelsessammenhænge.

Foto: Evald Bundgaard Iversen - Thise Mejeri hilser velkommen med en stor ostebutik

TRE FORSKELLIGE MODELLER FOR CIVILSAMFUNDETS BETYDNING FOR LOKAL UDVIKLING

Med afsæt i den tværgående analyse, har vi udviklet tre forskellige modeller for, hvordan civilsamfundet kan bidrage til den lokale udvikling. De skal ikke forstås som gensidigt udelukkende, men snarere som nogle træk, der kan være mere eller mindre dominerende i forskellige lokalsamfund og områder.

>>> 1.

Civilsamfundet som det lokale kit i lokalsamfundet

Civilsamfundet bidrag til den lokale udvikling er ved at fungere som et 'socialt kit', der binder borgerne sammen i lokalsamfundet gennem foreninger og mere uformelle grupper, som står for at planlægge, organisere og udføre en række aktiviteter. For foreninger kan det typiske handle om: Idræts- og motionsaktiviteter, foredrag, fritidsundervisning (aftenskole), fælles fester (fx sommerfest, Skt. Hans fest mv.), formidling af aktivitetsmuligheder (fx gennem drift af hjemmeside, sociale medier, udgivelse af fysisk blad). For de mere uformelle organiseringer, kan det eksempelvis handle om grupper, der samles om deres fælles interesser, såsom forældregrupper (mødre/fædre grupper), grupper med særlige interesser for miljø og natur eller grupper, der sammen står for en opgave lokalt som fx vedligeholdelsen af grønne områder. Civilsamfundet kan også fungere som det sociale kit forstået på den måde, at det er aktører fra civilsamfundet, der typisk udfører den indledende indsats mod at få tilflyttere med i foreninger, fester og mere uformelle grupper.

>>> 2.

Civilsamfundet supplerer den offentlige og/eller private service

Civilsamfundet bidrager til udviklingen ved at løse opgaver, der også kunne varetages af offentlige eller private aktører. Det kan eksempelvis være, når frivillige og foreninger står for transport af andre borgere med det behov (typisk ældre) eller vedligeholdelse af fysiske rammer (fx grønne områder, shelterpladser, skoler, kulturhuse og lignende). Der kan også være tale om opgaver af en mere social karakter som eksempelvis at supplere hjemmeplejen ved at agere besøgsven for ældre borgere eller at give støtte til borgere i et sygdomsforløb. Endelig kan civilsamfundet også understøtte, at der fortsat findes privat service, typisk i form af en dagligvarebutik, ved

at engagere sig i bestyrelsen for denne og bidrage til driften ved eksempelvis at stille varer på plads, købe varer lokalt og hjælpe med rengøring og betjening i det hele taget.

>>> 3.

Civilsamfundet som en del af 'den selvejende landsby'

I en mere vidtrækkende rolle erstatter civilsamfundet visse kommunale funktioner, der er nedlagt, eller påtager sig opgaver, som andre steder håndteres kommunalt. Et klassisk eksempel, der knytter sig til etableringen af forsamlingshuse og idrætsfaciliteter, involverer deltagelse i bestyrelser for selvejende institutioner af forskellig art og sikring af deres vedligeholdelse. I nogle tilfælde vil det være på grund af historiske forhold, hvor civilsamfundet altid har stået for etableringen af eksempelvis en skole og den efterfølgende drift. I andre tilfælde kan det dreje sig om situationer, hvor offentlige eller private aktører beslutter sig for at nedlægge en service, og hvor civilsamfundet herefter beslutter at fortsætte institutionens drift. Et eksempel herpå er, når en kommune beslutter at lukke en skole, hvorefter skolen fortsætter i privat regi med egen bestyrelse og gennem inddragelse af forskellige frivillige indsatser. Selvom 'den selvejende landsby' bygger på frivillige indsatser, kræver de fleste aktiviteter i høj grad offentlige tilskud. Derfor er såvel private børneinstitutioner og skoler samt forskellige foreningsdrevne og selvejende idræts-anlæg næsten altid afhængige af offentlige tilskud til anlæg og/eller drift af den pågældende institution.

De tre modeller set i lyset af nærværende undersøgelse

Som det fremgår af gennemgangen af de tre modeller, viser undersøgelsen, at det især er den første model og i nogen grad den anden model, der afspejles i det kvantitative og det kvalitative empiriske materiale. Denne konklusion beror på observationen af betydeligt engagement blandt både foreninger og borgere i deres lokalsamfund. Det er dog mere usikkert, hvorledes denne vilje til at engagere sig og påtage ansvar lokalt kan 'omsættes' til et mere konkret og vidtgående engagement, som ses i model to og især i model tre. Selv om vi ikke fuldt ud har fundet denne type af lokalsamfund blandt de eksisterende, er der ingen grund til at betvivle, at disse findes flere steder i landet. Men der synes at være et hul i vores viden om, hvor de findes, og hvad der skal til, for at civilsamfundene i flere af sådanne lokalsamfund kan og vil påtage sig et mere vidtgående ansvar for en 'selvstyrende landsby'.

ANBEFALINGER

Vi ser et behov for at indlede en styrket diskussion af kommunernes, civilsamfundets og borgernes mulige bidrag til, hvordan civilsamfundets bidrag til den lokale udvikling kan støttes. Vi har derfor formuleret anbefalinger rettet mod de tre niveauer, som vi især har haft fokus på, og hvor hhv. kommuner, civilsamfundet og borgerne kan gøre en forskel for at forbedre civilsamfundets muligheder for at understøtte lokal udvikling. Anbefalingerne har været drøftet med en ekspertgruppe, men det er alene forfatterne af denne publikation, som er ansvarlige for anbefalingernes endelige formulering.

HVAD KAN KOMMUNEN GØRE?

- a. Afsætte de nødvendige medarbejderressourcer til at have dialog med og understøtte civilsamfundet i lokalsamfundene.
- b. Prioritere indsætterne. Alt kan ikke reddes. Hvor er potentialerne, og hvordan satser kommunerne solidt i de områder?
- c. I de områder, der satses på, bør der satses på at opretholde et minimum af tilbud med daginstitution, skole og fritidsfaciliteter.
- d. Sikre attraktive fysiske mødesteder for borgernes frivillige engagement i civilsamfundet.

HVAD KAN DET ORGANISEREDE CIVILSAMFUND GØRE?

- a. Arbejde systematisk med at sikre, at flere borgere kommer med i aktiviteter og organisationer i civilsamfundet.
- b. Styrke samarbejde og koordinering på tværs af foreninger og frivillige grupper, fordi det i højere grad har betydning i landdistrikter end i mere urbaniserede lokalsamfund.
- c. Understøtte og tage initiativ til nye opgaver og aktiviteter i civilsamfundet.

d. Investere tid og kræfter i en dialog med kommunen om den lokale udvikling.

e. Turde afgrænse og tilpasse indsætterne og faciliteterne til den aktuelle efterspørgsel.

HVAD KAN BORGERNE GØRE?

- a. Bakke op om de institutioner, foreninger, faciliteter og butikker, der er lokale.
- b. Bidrage med tid og ressourcer, når institutioner, foreninger, faciliteter og butikker har brug for det.
- c. Acceptere, at der er en balance mellem fortsat at have et tilbud og kvaliteten i tilbuddet.

Med afsæt i ovenstående analyse og anbefalinger er det muligt at antyde, hvordan civilsamfundets muligheder for at understøtte den lokale udvikling kan styrkes. Selvom civilsamfundet yder betydelige bidrag til den lokale udvikling, er det en tydelig konklusion, at dets nuværende indsats sjældent rækker til at varetage udviklingen og driften af de institutioner, som varetages af det offentlige eller det private.

Derfor foreslår vi, at der udvikles et forsøgsprogram, der skal understøtte modeller for, hvordan civilsamfundet proaktivt involveres i udviklingen og driften af institutioner for at sikre en langvarig levedygtighed. Spørgsmålet er, om man ved at tilbyde øget indflydelse og ansvar kan tiltrække ressourcerstærke personer, der er villige til at bosætte sig decentralt i bytte for at få en øget indflydelse. Vi foreslår på den baggrund igangsættelsen af eksperimenter i 5-10 landdistrikter, der på samme tid skal engagere og ansvarliggøre civilsamfundet ved at give det indflydelse på institutioner og velfærdsservices i tide. De 5-10 landdistrikter skal variere på størrelse, afstand til de større byer samt typer af institutioner lokalt, der skal forsøges at bevare. Selvom kommunerne står som en central aktør, er det også oplagt for staten at engagere sig i forsøg i landdistrikterne. Fra et statsligt perspektiv kunne det afprøves, om det er muligt at inddrage og forpligtige civilsamfundet mere i udviklingen af de

strukturelle rammer i forbindelse med planlovgivning, naturbeskyttelse mv. med henblik på at undersøge, om greb som dette kan muliggøre attraktive bosætningsmuligheder i lokalsamfundene. I den forbindelse kunne det også afprøves, hvordan staten kan understøtte, at kommunerne får bedre og tydeligere værktøjer til, hvordan de i samarbejde med civilsamfundet kan arbejde strategisk med at udvikle nogle områder og afvikle andre områder. Set i forlængelse af nærværende projekt kunne dette inkludere initiativer, der specifikt støtter oprettelsen af flere 'selvejende landsbyer'. Projektet opfordrer derfor til nærmere undersøgelser af, hvordan denne model kan implementeres og understøttes af kommunerne med henblik på at skabe bæredygtige og selvforvaltende lokalsamfund.

■ AFRUNDING

I sin helhed fremhæver projektet civilsamfundets afgørende rolle i landdistrikterne, samtidig med at det påpeger nødvendigheden af at være realistisk i forhold til, hvad der kan forventes, at civilsamfundet kan løfte vedrørende den lokale udvikling. Selvom civilsamfundet

gør det mere attraktivt at bo i landdistrikterne, er der lang vej til at nærme sig en konklusion om, at civilsamfundet kan bidrage til at løse den underliggende strukturelle udvikling med faldende befolkningsstal og stigende andel af ældre.

Over tid er forfaldsfortællingerne om 'den rådne banan' af forskellige aktører forsøgt erstattet om en mere optimistisk fortælling om et 'vandkantsdanmark', hvor realiseringen af stedbundne potentialer resulterer i, at der er en positiv fremtid for landdistrikterne. Resultaterne af forskningsprojektet er dog tvetydige, forstået på den måde, at der er en stor villighed til i de mindre lokalsamfund at engagere sig positivt i udviklingen, men det står også klart, at på trods af denne velvilje, står civilsamfundet over for udfordringer og modstand, der vanskeliggør løsningen af større opgaver.

Vi har foreslået at afprøve øget ansvarliggørelse og inddragelse af civilsamfundet som en mulig vej til at øge bæredygtigheden af dets bidrag til den lokale udvikling. Vi er spændte på, om andre aktører deler denne vurdering, og vi ser frem til at drøfte vores anbefalinger og forslag yderligere med interessenterne på området.

Foto: Ib Johansen - Udsigt fra Baunet hen over Sandager og ud til Barløse

LITTERATUR

Berthelsen Schmidt, E., Ibsen, B., & Iversen, E. B. (2023). Borgernes holdning og bidrag til lokal udvikling i landdistrikter. Tabelrapport. Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet. *Movements* 2023:4.

Boje, T. (2017). *Civilsamfund, medborgerskab og deltagelse*. Gyldendal.

Boje, T. P., & Ibsen, B. (2006). *Frivillighed og nonprofit i Danmark*. Rapport, 6, 18. København: Socialforskningsinstituttet

CFSA (2020), *Videnstema 2: Frivilligheden topper i kommuner på landet*. Faktaark. Center for frivilligt socialt arbejde udarbejdet af Malthe Lindholm Sørensen og Mette Hjære

Erhvervsministeriet (2020), ”Regional- og landdistriktpolitisk redegørelse 2020”. Downloaded d. 23.03.21 fra: https://em.dk/media/13925/regeringen_regional-og-landdistriktpolitisk-redegoelse.pdf

Eriksen, S. (1996). *Stationsbyens samfund. Folk og foreninger i Grindsted 1880-1940*.

Fallov, M. A., Neergaard, M., Nielsen, R. S., & Jørgensen, A. (2021). *Udvalgte danske resultater fra COHSMO-projektet*.

Forsberg, P., Iversen, E. B., & Høyer-Kruse, J. (2017). *Organisering, styring og ledelse af idrætsanlæg i Danmark*. Odense: Syddansk Universitet.

Ibsen, B., & Iversen, E. B. (2022). *Foreningslivets engagement i lokal udvikling i landdistrikter*. Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet. *Movements* 2022:6.

Ibsen, B., Thøgersen, M. og Levinsen, K. (2013). *Kontinuitet og forandring i foreningslivet*. *Movements*: 2013: 11. Syddansk Universitet.

Ibsen, B. og Espersen, H.H. (2016). 'Kommunernes samarbejde med civile aktører'. KORA

Ibsen, B. (2020) (red.). *Den frivillige kommune*. Syddansk Universitetsforlag.

Iversen, E. B., & Ibsen, B. (2018). *Civilsamfundet som 'motor' i facilitetsudvikling*. Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet.

Iversen, E.B., Ibsen, B., & Schmidt, E.B. (2023). *Civilsamfundets betydning for lokal udvikling i landdistrikter*. Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet. *Movements* 2023:6.

McCrea, R., Walton, A., & Leonard, R. (2014). *A conceptual framework for investigating community wellbeing and resilience*. *Rural society*, 23(3), 270-282.

Svendsen, Gunnar Lind Haase (2003). *Det store halbyggeri*. I *Fortid, og Nutid*, september 2003, s. 186-204.

Svendsen, G. L. H. (2017). *Kulturelle værdier på land og i by: Er der (stadig) forskel?*. In *Kultursociologi og kulturanalyse* (pp. 271-292). Hans Reitzels Forlag.

Svendsen, G. L. H., & Sørensen, J. F. L. (2016). *Skolelukninger på landet*. Center for Landdistriktsforskning, Syddansk Universitet.

Thøgersen, Malene (2012). *Institutionelle omgivelser og foreningslivet*. *Kommunalreformens betydning for samspillet mellem kommuner og frivillige foreninger*.

Toft, J. & Jensen, S.P. (2017), "Idrætsfaciliteter i Danmark 2017. Nøgletal fra facilitetsdatabasen.dk". Aarhus: The Danish Institute for Sports Studies.

Læs mere om projektet og dets resultater på:
www.sdu.dk/da/forskning/cisc

CIVILSAMFUNDETS BETYDNING FOR LOKAL UDVIKLING I LANDDISTRIKTER